

Вихователь-МЕТОДИСТ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

ЩОМІСЯЧНИЙ
СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ
ЖУРНАЛ

Триває передплата
на II півріччя 2015 року!

№4
КВІТЕНЬ
2015

РЕАЛІЗУЄМО ВАРІАТИВНУ
СКЛАДОВУ ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ

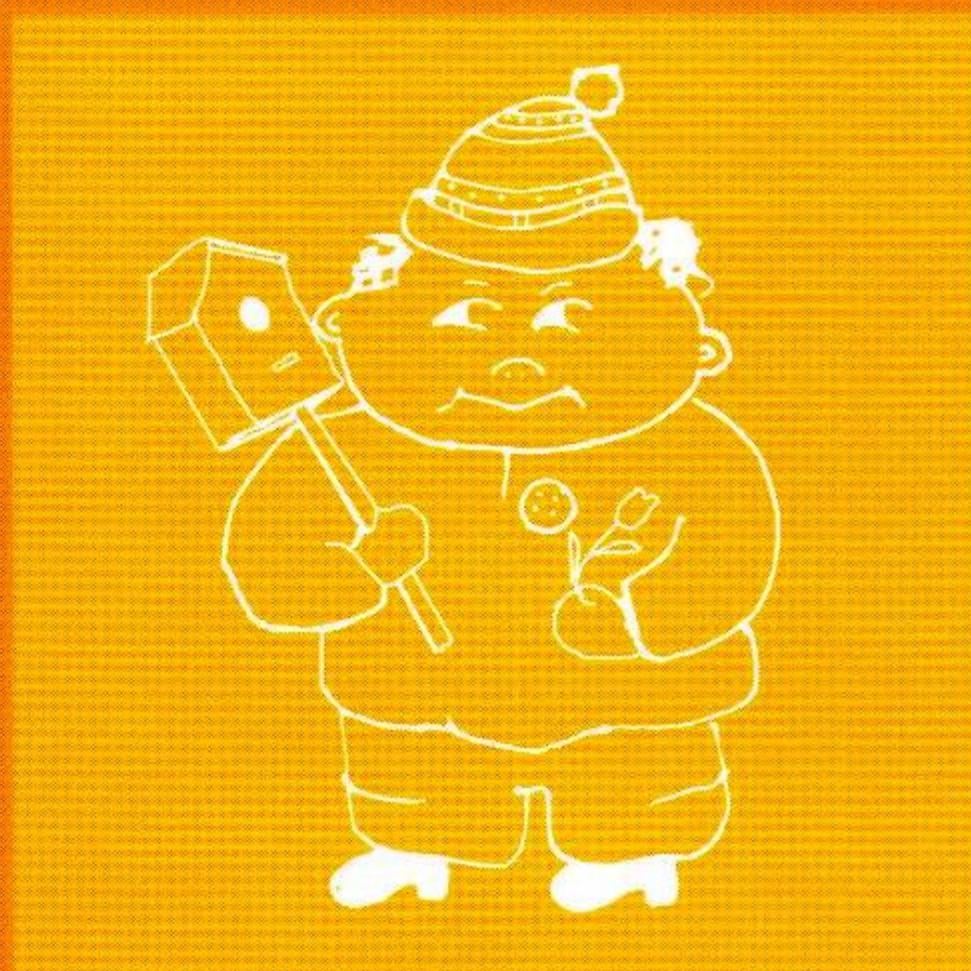
Гурток як засіб
формування основ
здорового способу життя

Простір і час у житті
дитини дошкільного віку

Літературна студія
«Поети й поетеси»

Удосконалюємо дикцію
та техніку мовлення:
тренінг для вихователів

 Wolters Kluwer
МЦФЕР: Освіта

www.pedrada.com.ua

- БЕХ І. Д.** — директор Інституту проблем виховання НАПН України, д-р психол. наук
- БІЛЕЦЬКА Л. Л.** — начальник відділу дошкільної освіти Управління освіти Голосіївської районної в м. Києві державної адміністрації
- ГАВРИШ Н. В.** — професор кафедри дошкільної та початкової освіти Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка, головний науковий співробітник лабораторії дошкільного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, д-р пед. наук
- ДОЛИННА О. П.** — завідувач сектора науково-методичного забезпечення змісту дошкільної освіти Державної наукової установи «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти» МОН України
- ІЛЬЧЕНКО Л. І.** — керівник напрямку «МЦФЕР: Освіта» Видавничого дому МЦФЕР
- КОНОНКО О. Л.** — завідувач кафедри дошкільної освіти Ніжинського державного університету імені М. В. Гоголя, д-р психол. наук, професор
- КРЕМЕНЬ В. Г.** — президент Національної академії педагогічних наук України, д-р філос. наук, професор
- КРУТІЙ К. Л.** — дійсний член Академії педагогічних і соціальних наук, член-кореспондент Академії менеджменту в освіті та культурі, член-кореспондент Петровської Академії науки і культур, д-р пед. наук, професор
- ЛАДИВІР С. О.** — провідний науковий співробітник лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, канд. психол. наук
- ЛИСЕНКО Н. І.** — директор з контенту Видавничого дому МЦФЕР
- ОМЕЛЬЯНЕНКО Н. В.** — шеф-редактор управлінських видань напрямку «МЦФЕР: Освіта» Видавничого дому МЦФЕР, голова правління ВГО «Асоціація працівників дошкільної освіти»
- ПІРОЖЕНКО Т. О.** — завідувач лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, д-р психол. наук
- РЕЗЕНЧУК Н. В.** — начальник відділу дошкільної освіти та соціального захисту дітей Департаменту освіти і науки, молоді та спорту виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації)
- САВІНОВА Н. В.** — шеф-редактор методичних видань напрямку «МЦФЕР: Освіта» Видавничого дому МЦФЕР
- СКОРИК О. О.** — головний редактор журналів «Вихователь-методист дошкільного закладу» та «Методична скарбничка вихователя»

ЕКСПЕРТНА РАДА

- ГАЛЯПА М. М.** — директор ДНЗ № 256, Київ
- МИХАЙЛІЧЕНКО Т. П.** — завідувач ДНЗ № 405, Донецьк
- СМОЛЬНИКОВА Г. В.** — доцент кафедри методики та психології дошкільної і початкової освіти ІППО Київського університету імені Бориса Грінченка, канд. психол. наук

Видається за інформаційної підтримки Міністерства освіти і науки України

Шановні колеги!

Нарешті і в природі, і в душі кожного з нас запанувала справжня весна — тепла, сонячна й така довгоочікувана. Погляньте, як стрімко зацвіли абрикоси і щедро встелив лісові галявини яскравим цвітом ряст. Та й усе гучніше вже чути пташині трелі.

У природі квітень асоціюється із початком активних сільськогосподарських робіт та прибиранням парків, скверів, присадибних ділянок тощо. Тож саме час попідклубитися про впорядкування роботи, зокрема організаційної, і в дошкільному закладі. Наприклад, замислитися над тим, які додаткові освітні послуги доцільно запровадити в наступному навчальному році.

Так, під час малювання, театралізації, гри чи будь-якої іншої діяльності дошкільників зверніть увагу, як одні діти залюбки музикують, інші — активно виявляють свої фізичні здібності. А уявіть, із яким нетерпінням затяті танцівники чекатимуть на заняття улюбленого хореографічного гуртка, а юні художники — студії з образотворчого мистецтва. Адже для дітей це чудовий спосіб самореалізації та розвитку творчих здібностей! Кожна дитина — талановита! Важливо лише вчасно помітити та розвивати її талант. Тож, урахувавши здібності та вподобання ваших вихованців, а також побажання батьків, попідклубіться про організацію в дитячому садку гурткової роботи.

Не за горами уже й завершення навчального року, а разом із ним і прощання зі старшими дошкільниками — майбутніми першокласниками. Наскільки успішними учнями вони стануть, багато в чому залежить від перших учителів — вихователів. Тож для вас — добірка авторських матеріалів для роботи із старшими дошкільниками, зокрема з розвитку мовлення та логіко-математичних здібностей. А ще рекомендації щодо формування уявлень про час і простір, що є найскладнішими для дошкільників.

Пам'ятайте, що лише творчий та цілеспрямований педагог, що повсякчас прагне до саморозвитку, може виховати гармонійно та всебічно розвинених особистостей. Тож і в цьому числі для вас тренінги, що сприятимуть розвитку вашої професійної майстерності. Вчіться залюбки! І не забудьте поповнити свою скарбничку методичних видань наступними числами нашого журналу — передплата на друге півріччя вже розпочалася!

До нових зустрічей на сторінках вашого улюбленого фахового журналу!

З повагою
головний редактор

Олеся Скорик

говоримо про важливе

Тамара ПАНАСЮК

4 Реалізуємо варіативну складову дошкільної освіти

Істотні зміни, що нині відбуваються в системі дошкільної освіти, зумовлені переходом від концепції функціональної підготовки особистості до концепції її розвитку. Суть цього переходу полягає в індивідуалізації характеру освіти, що дає змогу враховувати можливості кожної конкретної дитини і сприяти її самореалізації та розвитку. Провідною в такому процесі є тенденція до відродження гуманістичних традицій в дошкільній освіті, зокрема врахування побажань дітей під час організації їхньої життєдіяльності. Саме на це спрямована варіативна складова дошкільної освіти

комплектуємо методичний кабінет

Ольга ЛИСАК

12 Гурток як засіб формування основ здорового способу життя

Основи свідомого ставлення дітей до свого здоров'я слід закладати ще в пору раннього та дошкільного дитинства. Адже нормальна життєдіяльність організму дитини та добре самопочуття — запорука її подальших успіхів у навчанні та праці. Тож одним із основних напрямів роботи дошкільного навчального закладу має бути збереження здоров'я кожного малюка. Якнайширші можливості для цього надає гурткова робота

готуємо до навчання у школі

Наталія ГОЛОТА

17 Простір і час у житті дитини дошкільного віку

Недостатня сформованість просторово-часових уявлень наприкінці дошкільного дитинства є однією з причин, що викликають труднощі в подальшому шкільному навчанні дитини. Саме тому розвинені часові уявлення дошкільника та хороше орієнтування у просторі дадуть йому змогу успішно пізнавати навколишній світ, вільно орієнтуватися в новому середовищі та ритмі життя, а отже — сприятимуть успішній соціалізації та оволодінню навчальною діяльністю

Лілія СМОЛЯР

23 Математика у грі

Логіко-математичний розвиток дітей дошкільного віку — непросте завдання для педагогів. Адже вони мають насамперед пробудити інтерес дітей до математики, «підштовхнути» їхню уяву, зацікавити загальними закономірностями навколишнього світу. Утім найголовніше — дати дітям змогу відчувати радість перемоги під час розв'язання інтелектуальних завдань. Усе це можна зробити, організовуючи для дітей інтегровані розваги, під час яких дошкільники опановуватимуть математичні знання у веселих конкурсах та іграх

Наталія ЛЕВАДСЬКА

28 Логіко-математичний розвиток старших дошкільників засобами казки

Педагоги звикли використовувати можливості казки для розвитку мовленнєвих здібностей дошкільників та формування духовно-моральних основ особистості. Тоді як цей жанр літературного твору можна розглядати в дещо іншому аспекті — як засіб розвитку логіко-математичних здібностей дітей. То які твори варто обирати для ознайомлення дошкільників на заняттях із математики та які методи роботи з казкою найліпше сприяють логіко-математичному розвитку дітей?

Недостатня сформованість просторово-часових уявлень наприкінці дошкільного дитинства є однією з причин, що викликають труднощі в подальшому шкільному навчанні дитини. Саме тому розвинені часові уявлення дошкільника та хороше орієнтування у просторі дадуть йому змогу успішно пізнавати навколишній світ, вільно орієнтуватися в новому середовищі та ритмі життя, а отже — сприятимуть успішній соціалізації та оволодінню навчальною діяльністю

Наталія ГОЛОТА,
доцент кафедри
педагогіки і психології
Педагогічного інституту
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Простір і час у житті дитини дошкільного віку

Проблема просторово-часової орієнтації надзвичайно різнобічна й має універсальне значення для всіх сфер діяльності людини, пронизуючи різні аспекти її взаємодії з навколишнім світом.

Поняттям «простір» визначають співіснування і відокремленість речей одна від одної, їх протяжність, порядок розміщення однієї відносно іншої. Поняттям «час» характеризують послідовність існування явищ, що змінюють одне одного, відокремленість різних етапів, тривалість, темп, ритм процесів.

Значення просторово-часових уявлень

Просторові й часові категорії відносять до найважливіших понять, основних форм існування матерії, які дитина відображає у своєму мовленні та засвоює у старшому дошкільному віці. Чуттєве відображення просторових та часових відношень потребує високого рівня узагальнення, але найпростіші форми цих відношень доступні для усвідомлення дитиною дошкільного віку.

Просторово-часові уявлення в житті дитини дошкільного віку мають пріоритетне значення, оскільки вони, одночасно зі сприйманням, є підґрунтям для розвитку в дошкільника уваги, мислення, пам'яті, мовлення й уяви. Дитина, яка на належному рівні засвоїла просторово-часові уявлення, ефективніше **оволодіває засобами сприймання інформації**, легше виокремлює якості предметів і явищ навколишнього світу, а також самостійно здобуватиме знання, що значно важливіше за одержання знань «у готовому вигляді» від дорослих.

Так, чітке сприймання й оцінювання співвідносних якостей величини мають винятково важливе **життєво-практичне та пізнавальне значення**. Без спеціального налаштування зору на сприймання кольору, форми, величини, визначення їхніх просторових характеристик у дитини не можуть успішно формуватися уявлення про предмети, а відтак утруднюються практичні дії з ними.

Ключові слова:

логіко-математичний розвиток; просторово-часові уявлення дитини; структура просторових уявлень; сприймання категорії часу; формування відчуття часу; культурні цінності

Без усвідомлення величини предметів дитина не зможе зобразити їх під час малювання чи використати в процесі конструкційної діяльності. Сприймання якостей величини необхідне для засвоєння математичних понять «більше», «менше», «порівно». На основі відображення просторово-часових відношень відбувається сприймання рухів.

Особливості сприймання дошкільниками часу і простору

Просторово-часові уявлення є абстрактними, а тому їх доволі складно сформулювати у дітей дошкільного віку. Проте простір і час діти відображають в різних видах діяльності: ігровій, трудовій, навчальній, образотворчій. Уявлення про них задіяні в різних психічних процесах — образному та логічному мисленні, уяві, пам'яті, мовленні. Водночас учені зазначають, що простір і час — це **найскладніші категорії для сприймання й розуміння** дітьми дошкільного віку. Так, просторові розрізнення виникають доволі рано, однак є складнішим процесом, ніж розрізнення якостей предмета.

Основними особливостями сприймання дошкільниками часу і простору є такі:

- опосередкованість;
- зміщення просторово-часових понять;
- відсутність точного мовленнєвого позначення цих категорій та узгодженості між діями, часом і простором.

Просторове орієнтування відбувається на основі безпосереднього сприймання простору і **словесного позначення просторових категорій** — місцезнаходження, віддаленість, просторові відношення між предметами.

Серед уявлень про взаємовідношення зовнішніх об'єктів і тіла виокремлюють такі:

- *топологічні* — про місцезнаходження того чи того предмета;
- *координатні* — про розміщення предметів з використанням понять «вгорі», «внизу», «зліва», «справа»;
- *метричні* — про розміщення того чи того предмета, просторові взаємовідношення між двома і більше предметами, які перебувають у навколишньому світі.

Структура просторових уявлень

Вивчення результатів психолого-педагогічних досліджень засвідчило, що **поняття «просторові уявлення» охоплює** такі складові:

- уявлення про форму предметів та їхні розміри;
- здатність розрізняти предмети у просторі;
- оцінювання відстаней, взаємного розміщення предметів.

У розробленій відомим психологом Ганною Семенович структурі просторових уявлень можна виокремити **чотири основних рівні**, до складу кожного з яких входять кілька підрівнів. У основу структури просторових уявлень покладена послідовність оволодіння дитиною просторовими уявленнями в онтогенезі. Звісно, усі ці рівні під час розвитку дитини перетинаються у часі.

Уявлення про власне тіло

Перший рівень — це просторові уявлення про власне тіло. Психолог Валерія Мухіна зазначає, що початкові уявлення про напрямки простору пов'язані зі сприйманням дитиною власного тіла, яке є для неї центром щодо визначення напрямків. На першому році життя малюк **оволодіває «найближчим» простором**. На другому році життя слова дорослого включаються у просторове орієнтування дитини.

Уявлення про зовнішні об'єкти і власне тіло

Другий рівень — це просторові уявлення про взаємовідношення зовнішніх об'єктів і тіла. На цьому рівні малюк **орієнтується в більш широкому просторі**, переміщуючись і діючи з предметами. Однак, виділяючи просторові відношення у практичній діяльності, дитина їх не усвідомлює. Розвиток просторових уявлень підкорюється закону основної осі: спочатку формуються уявлення вертикалі (верх — низ), потім уявлення горизонталі (право — ліво).

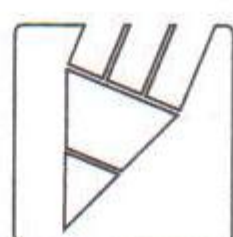
Орієнтування дитини в навколишньому просторі розвивається у певній послідовності. Спочатку вона визначає положення предметів лише, якщо вони розміщені збоку. Уміння розрізнити правий і лівий бік предмета, що знаходиться безпосередньо перед дитиною, розвивається у неї пізніше. Найскладнішим є визначення правого та лівого боку в людини, яка стоїть навпроти, бо для цього дитині потрібно подумки уявити себе в іншому просторовому положенні. Результатом цього стає **цілісна картина світу** через сприймання просторових взаємовідношень між об'єктами і власним тілом.

Вербалізація уявлень

Третій рівень характеризується вербалізацією просторових уявлень дитини. Існує певна **послідовність появи** в її мовленні позначень топологічного плану. Засвоєння слів-позначень у старшому віці сприяє розумінню відносності просторових уявлень залежно від точки відліку.

Лінгвістичні уявлення

Четвертий рівень — **лінгвістичні уявлення**, що формуються безпосередньо у мовленнєвій діяльності. Водночас вони є однією зі складових стилю мислення і власне когнітивного розвитку дитини. Цей рівень є найскладнішим.

Для формування і вдосконалення просторових уявлень доцільно пропонувати дітям такі ігри та вправи:

- *Назви, хто де знаходиться* — розглянь малюнки із зображеннями кошеняти на стільчику, цуцика в кошику, дівчинки під деревом, їжачка біля пенька тощо;
- *Лівише — правіше* — визнач, де знаходиться предмет чи об'єкт;
- *Розмістити іграшки та предмети у вказаному просторі* — посади ведмедика справа (зліва, ззаду) від ляльки; постав велику машинку далеко від будиночка, а маленьку — близько.

Складність сприймання дитиною категорії часу

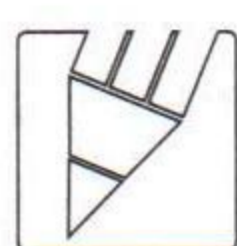
Дітям дошкільного віку значно **складніше сприймати час**, ніж простір; їм нелегко досягнути логіку часових відношень, тривалі часові періоди. Формування часових уявлень у дітей розпочинається пізніше і має свою специфіку.

 Особливості категорії час

Сприймання часу — один із найскладніших видів сприймання, з огляду на те, що він:

- не має наочної основи і сприймається опосередковано через діяльність, яку виконує людина, чи завдяки такому предмету, як годинник;
- є невідгільним від життєвих подій, тече в одному напрямку, його не можна повернути чи зупинити;
- має умовне позначення часових відрізків, оскільки те, що було завтра, стало сьогодні тощо.

Вищезазначені особливості часу спричиняють плутанину в часовій орієнтації дітей. Так, діти часто кажуть: «Учора я піду в дитячий садок». Той самий часовий відрізок дитина сприймає по-різному залежно від змісту й характеру діяльності, яку вона виконує, її психологічного стану в цей момент.

Якщо дитина чекає на важливу для неї подію, то їй здається, що час плине повільно, тому вона прагне пришвидшити його: «Нехай вже швидше настане день народження! Чому так довго чекати?».

Зазвичай дитина не розуміє логіку часових відношень і протягом всього дошкільного дитинства не сприймає тривалі часові періоди. Їй недоступне розуміння таких категорій, як рік, століття, епоха тощо. Психологи вказують на те, що, не розуміючи плинності, незворотності часу, дитина дошкільного віку тривалий період перебуває у стані «еґоцентричного розуміння часу» (за Людмилою Обуховою), що заважає їй адекватно відображати дійсність.

Так, батьки знають, що на пояснення дорослих на кшталт «Це відбулося тоді, коли тебе ще не було» або «Коли твоя мама була маленькою...» їхній малюк реагує з подивом: «Як це мене не було? Я був завжди», «А що, і мама була маленькою? Вона ж завжди доросла!» тощо.

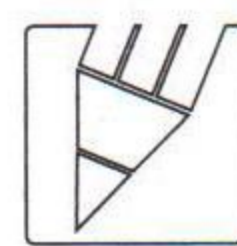
Разом із тим, як зазначив французький психолог Марк Гюйо ще у 1891 році, дитина має **багато способів для розрізнення моментів часу**: видимий рух сонця, бій годинника, хвилини, години, дні. Вона поступово усвідомлює всі ці чуттєві образи, що дають їй змогу структурувати змішані спогади і враження про події. Також, за Марком Гюйо, у дитини «ідея» часу розвивається пізніше за «ідею» простору, через те, що простір можна уявити, а часові проміжки — ні.

 Чинники, що формують відчуття часу

До чинників, що формують відчуття часу, відносять такі:

- знання часових еталонів, переживання — відчуття дитиною тривалості часових інтервалів під час діяльності;
- розвиток у дитини вміння оцінювати часові інтервали без годинника, на основі відчуття часу.

Водночас із розвитком відчуття часу варто формувати в дитини уявлення про його особливості; про частини доби та дні тижня як відображення зміни діб; про пори року та їх послідовність і змінюваність.

Формувати в дитини уявлення про особливості часу слід під час її **ознайомлення з календарем**, оскільки календарний час — це певні проміжки часу, тривалість яких зафіксована суспільним досвідом у загальноприйнятих вимірах часу.

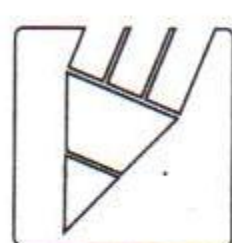

Роль діяльності у формуванні відчуття часу

Більшість учених відносять просторово-часові уявлення до базису, над яким надбудовується вся сукупність вищих психічних процесів, а їх розвиток сприяє швидкому опануванню письма, лічби, читання. У практиці дошкільної освіти розвиток просторово-часового орієнтування традиційно пов'язують з формуванням елементарних математичних уявлень, оминаючи увагою те, що знання про властивості предметів, їх місцезнаходження, взаємозв'язки між ними та явищами формуються під час різних видів діяльності, зокрема: гри, навчання, праці.

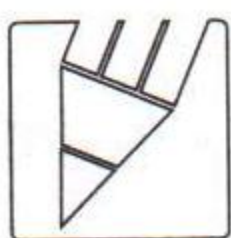
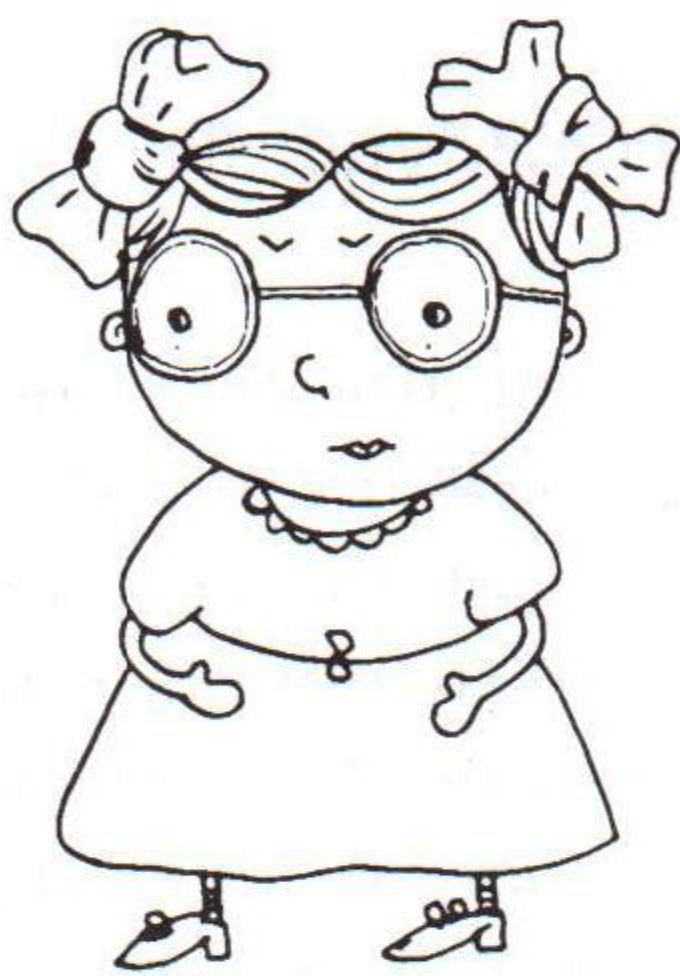
Час — істотна характеристика діяльності. **Засвоєння часових категорій** відбувається через практичну діяльність дитини. Уміння орієнтуватися в часі дає їй змогу успішно розвиватися. Адже саме це вміння допомагає оволодівати різними видами діяльності — організовувати та планувати власну діяльність, регулювати темп і ритм своїх дій. Завдяки здатності дитини планувати свою діяльність з урахування часу в неї розвиваються такі позитивні якості особистості, як цілеспрямованість, організованість тощо. Сприймання часу, зокрема відчуття його компонентів — темпу і ритму — відіграють значну роль під час трудової діяльності. Окрім того, рівень розвитку часових уявлень у дитини є одним з найважливіших **показників інтелектуальної готовності** до шкільного навчання.

Дитина дошкільного віку сприймає навколишній світ у цілому, поза часом. Для неї немає значення, де початок, а де кінець. Формувати в дитини уявлення про час та його плинність слід під час засвоєння знань про пори року, місяці, тижні, частини доби. А відчуття часу необхідно формувати під час будь-якої діяльності.

Діти старшого дошкільного віку люблять грати в комп'ютерні ігри, хоча педагоги, психологи, медики та батьки визнають шкідливість для дитячого організму тривалого перебування перед екраном комп'ютера. Тому доцільно дозволяти дитині грати в комп'ютерні ігри 15 хв. — це чверть години або половина півгодини — чверть круга, який проходить велика стрілка годинника. Важливо, щоб дитина сама сказала дорослому, чи пройшла чверть години, залежно від початкової точки відліку часу. Також дорослі можуть під час ігор або прогулянок на вулиці попереджати дитину, що слід повертатися до приміщення через п'ять хвилин — це стільки, скільки треба часу, щоб зібрати іграшки і зайти додому/до групи.

Формуючи у дошкільників відчуття часу доцільно використовувати пісковий годинник на 1, 2, 3 хв. Пересипання піску в такому годиннику унаочнює плинність часу і дає змогу візуально слідкувати за його перебігом. Ефективним прийомом є також моделювання чи малювання послідовності подій.

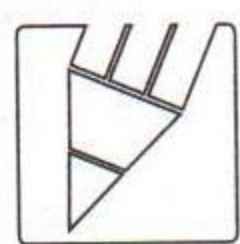

Доцільно запропонувати дитині гру «**Малювання казок**» з такою послідовністю дій: вигадати казку чи намалювати загальновідому, відтворюючи послідовність подій — що було на початку, а що — в кінці. Також можна запропонувати **намалювати послідовність природних** явищ, наприклад, зміну пір року, проростання насінини чи дозрівання яблука — спочатку це квітка, потім маленький зелений плід, далі — велике зелене яблуко, а насамкінець — велике жовте яблуко з червоним боком.

Пізнання часу і простору через культурно-історичні цінності

У психолого-педагогічних дослідженнях, присвячених проблемі сприймання дітьми дошкільного віку творів мистецтва і культури, вказано, що діти здатні сприймати художні образи, засоби виразності та цінність, що закладена в них. Дослідники погоджуються з думкою, що простір зберігає культурно-історичні цінності, які з минулого через теперішній час передаються в майбутнє. Тобто культура постає вічною цінністю, яка існує у часі і просторі.

За влучним висловом мистецтвознавця Дмитра Лихачова, мистецтво стає мистецтвом часу. Час — його об'єкт, суб'єкт і знаряддя зображення. Тож дитина, **ознайомлюючись із культурними цінностями**, зокрема освоює час і простір засобами матеріалізованих форм буття людини.

Розглядаючи картини чи їх репродукції, дитина не лише ознайомлюється з побутом, умовами життя людей у минулому, а й намагається дізнатися: «Коли це було?», «А чому люди на картині в такому дивному одязі?», «Наше місто зараз виглядає інакше!».

Пізнаючи цінності культури і мистецтва у певних просторово-часових межах, дитина вчиться співвідносити історичну пам'ять зі своєю індивідуальною, збагачує уявлення про навколишній світ як багатство зв'язків, сутностей і речей. Педагогіка і мистецтво вивчають минуле та сучасне і, комбінуючи їх, прагнуть досягнути в майбутньому певного результату. Таким визначенням майбутнім для педагогіки є дитина, що живе в цей час, у цьому просторі, цьому русі.

Отже, просторово-часові уявлення проходять крізь усі сфери взаємодії дитини дошкільного віку з дійсністю, забезпечують її успішність у пізнанні навколишнього світу, розвитку соціальної адаптації, під час оволодіння різними видами діяльності, тобто є **основою життєвої компетентності дошкільника**.

Дорослим, як вихователям, так і батькам слід повсякчас використовувати будь-які життєві ситуації, ігри та вправи з метою уточнення та закріплення уявлень дітей про простір та час. Таке щоденне вправляння дасть дитині змогу вільно почуватися у своєму життєпросторі та змінювати його.